

Fylkesmannen i Buskerud

**Hvem kan bestemme over meg
og mitt liv?
Selvbestemmelse og samtykke-
kompetanse, forholdet til verge og
andre som vil hjelpe**

Foredrag på fagkonferanse på Storefjell Resort Hotell, Gol
8. november 2018

Fagsjef for vergemål – Bente Alvestad, Fylkesmannen i Buskerud

Presentasjon

- Bakgrunn og erfaring
- Helse-, sosial- og vergemålsavdelingen
- Gjerne mange aktører rundt den som har nedsatt funksjonsevne – hvem vet best og hvem bestemmer? Bevissthet om ulike roller
- Vi har alle rett til selvbestemmelse- være sjefen i vårt eget liv - med få unntak
- Vergemål - hjelp til selvhjelp – i så stor grad som mulig – alternative løsninger finnes også
- Ulike bestemmelser – jussen er i bevegelse – nye tolkninger – et paradigmeskifte eller små skritt i riktig retning? Endringer kan være vondt og vanskelig

Ola

Fylkesmannen

- Hvem vet hva Ola vil?

Hvem vet best? – retten til et selvstendig voksenliv

- Tviholder vi rundt på tanken om at vi vet best i forhold til hva som er til Olas beste?
- Bør vergen være en utenforstående der Ola synes det er «kleint» at pappa bestemmer hvordan han skal bruke sine penger og at pappa ser alle valg Ola tar? Dilemma for Ola
- Send oss gjerne bekymringsmeldinger!
- Bedre å la alle og enhver, med og uten diagnoser selv få bestemme og ta konsekvensene av sine valg, der hjelp ikke ønskes?
- Jobbe videre med å flytte skammen!

Fylkesmannen
i Buskerud

CRPD og vergemålsloven

Selvbestemmelse

Vi har alle - i tråd med egne evner og forutsetninger – rett til å forme livet vårt etter våre egne ønsker og ideer- vi har rett til selv å bestemme!

Det minste middels prinsipp - det skal ikke gripes inn vår selvbestemmelsesrett i større utstrekning enn det som i det enkelte tilfellet er nødvendig

Noen av våre oppgaver - førsteinstans på vergemål

- Oppnevning av verger i hovedsak med personens skriftlige samtykke – frivillig vergemål, setteverger for barn og voksne
- behandle vergenes søknader om det Ola vil ha hjelp av vergen til: kjøp, salg av bolig, lån, gi gaver/forskudd på arv, avkall på falt arv mm
- tilsyn med vergene – kontroll av regnskap
- Kurs og informasjon – verger, den som har eller trenger verge, pårørendegrupper, kommunen
- Fremtidsfullmakter

Mindreåriges verger

- Foreldrene er «fødte» verger for mindreårige – barnas rett til å bli hørt og bestemme selv øker med alderen
- Setteverge der foreldre er inhabile eller ute av stand til å ivareta barnets interesser
- Fylkesmannen forvalter barns kapital dersom midlene samlet overstiger 2 G, og det ikke er bestemt annen forvaltning av arvelater eller gaver, og behandler vergenes søknader
- Barn over 15 år kan selv forvalte sin inntekt, gaver etc.

Fylkesmannen, vergens og personens forvaltning

- Den samtykkekompetente voksne Ola bestemmer selv – kan samtykke til vår forvaltning over 2 G, la vergen forvalte alt eller forvalte selv (men trenger han da verge?)
- Der vi skal forvalte: Vergen kan forvalte inntil 2 G (f.eks. BSU), resten til kapitalkonto
- Vi kan overta eller unnlate å ta midler til forvaltning der det er «særlige grunner» – BSU
- Informasjon og skjemaer på www.vergemal.no

Vilkår for vergemål for voksne

- **Diagnose** – psykisk utviklingshemming mfl.
- **Ikke i stand til** å ivareta egne interesser
- Lettere psykisk utviklingshemming – kanskje ikke **behov**?
- Skal **tilpasses Olas behov**: Kortvarig vergemål slik at Ola kan lære seg å bruke nettbank, legge inn avtalegiro mm eller begrenset mandat til bare å betale regninger, eller søke NAV eller andre om ytelser eller tjenester?
- Finnes det mindre inngripende ordninger– få hjelp eller gi fullmakt til pårørende eller andre?
- Frivillig ordning – **Skriftlig samtykke** fra Ola

Der Ola aktivt motsetter seg vergemål eller vergens handling

- Vi eller vergen kan ikke gjøre det som Ola aktivt motsetter seg (maktmisbruk) – selv om Ola ikke er samtykkekompetent – Må oppheve, bytte verge (hvis vergen ikke gjør jobben sin) eller vurdere fratakelse av rettslig handleevne
- Samtykket står sentralt ved oppretting av vergemål, mandat, valg av verge, om midler skal forvaltes, ved søknader fra vergen – samtale med Ola
- Mange psykisk utviklingshemmede forstår hva det betyr å samtykke – kan ikke påtvinges et ordinært vergemål -ny dom i lagmannsretten

Har Ola samtykkekompetanse?

- Evne til å uttrykke **valg**
- Evne til å **forstå konsekvenser** av valg
- Evne til å **forstå informasjon** som er relevant
- Evne til å **resonnere med relevant informasjon**

Grunnlaget for vår samtykke- vurdering ved vergemål

- Legeerklæring – det sentrale grunnlaget for vurderingen – kan be Olas lege om oppdatert erklæring i forhold til f.eks. utdeling av gaver
- Samtale med Ola - høre om han skjønner hva det er tale om, eller motsetter seg vergemål
- Samtale med pårørende, tjenesteyter m.fl. kan belyse om Ola har samtykkekompetanse
- Vår vurdering kan avvike fra legens - mener vi at Ola forstår hva det betyr å ha verge, eller ikke å ha det?

Vergemålsreformens formål

- den enkelte skal **få hjelp** ut fra eget behov til **å leve det livet de ønsker**
- Det skal ikke benyttes virkemidler som er mer inngripende enn nødvendig
- Den enkeltes selvbestemmelsesrett står sentralt - «Slutt på snikumyndiggjøring»

Vergemål – hjelp til selvbestemmelse – men fører vår vurdering av samtykkekompetanse likevel til snikumyndiggjøring?

- Ikke samtykkekompetent? – Er det riktig? Av og til synes legeerklæringen å være tilpasset bestillers ønsker og forventninger
- Selvbestemmelse – fokus i vergeopplæringen
- Bør vi fremme flere saker for tingretten om fratakelse av rettslig handleevne, fremfor å avslå søknader om ordinært vergemål?
- Større grad av rettssikkerhet ved domstolens behandling av tvungent vergemål

Rettslig handleevne - fratakelse

- Ola har sin rettslige handleevne i behold så lenge handleevnen ikke er fratatt ham
- Fratakelse av rettslig handleevne – **snever mulighet**
- Ment i hovedsak der Ola er samtykkekompetent, men ikke samtykker, men brukes også der han ikke er det og aktivt motsetter seg ordinært vergemål
- Stort behov for at Ola har en verge til å hjelpe seg – blir lurt, forspiller sin formue
- Sak for tingretten – dom – kan ankes

Streng vurdering – skal mye til før dom avsies

- Grunnvilkårene:
- Diagnose nevnt i loven, ute av stand til å ivareta sine interesser på ett eller flere områder og årsakssammenheng
- Behov for vergemål – frivillighet el. er forsøkt
- Særlige vilkår – økonomiske forhold:
 - **Nødvendig** for å forhindre fare for vesentlig forringelse eller utnyttelse på en utilbørlig måte
 - Andre virkemidler ikke tilstrekkelige – kredittsperre, frivillig vergemål, tvungen forvaltning (NAV)

Pasient og brukerrettighetsloven § 4-7 Om pasienter som er fratatt rettslig handleevne på det personlige området

- Pasient som er fratatt rettslig handleevne på det personlige området etter vergemålsloven § 22 tredje ledd, skal i så stor utstrekning som mulig selv samtykke til helsehjelp
- Dersom dette ikke er mulig, kan vergen samtykke på vegne av ham eller henne
- Lite aktuelt, få er fratatt rettslig handleevne på det personlige området

Pasient og brukerrettighets- loven kap. 4A og tvang

- Bruk av tvang for å få gjennomført helsehjelp som en pasient motsetter seg
- Tiltak som benyttes for å overvinne eller omgå motstand fra pasienten
- Somatikk- diagnoseuavhengig
- Nedre grense – alminnelige oppfordringer, håndledelse eller andre milde fysiske påvirkninger – fastholding er alvorlig tvang
- Formålet med regelverket: å forebygge og begrense bruken av tvang
- Helsedirektoratets rundskriv IS-8/2015 og mal for vedtak

Forutsetninger og vilkår

Forutsetninger

- Ola må være uten evne til å forstå hva et samtykke til helsehjelp innebærer – hva han takker ja eller nei til
- Han må motsette seg helsehjelpen

Vilkår

- Tillitsskapende tiltak må være forsøkt
- Vesentlig helseskade
- Nødvendig
- Forholdsmessig
- Klart beste løsning for pasienten

Helse- og omsorgstjenesteloven kap 9- bruk av tvang og makt – psykisk utviklingshemmede

- Gir prosessuelle rettigheter, parallelt virkende, til **både** nærmeste pårørende og verge
- Brukeren, pasienten, pårørende og verge skal høres før det treffes vedtak om bruk av tvang og makt
- og skal gis informasjon om adgangen til å uttale seg i saker som skal overprøves, klageadgang og adgangen til å bringe vedtaket inn for fylkesmannen som tilsynsmyndighet og tingretten

**Fylkesmannen
i Buskerud**

Tvang ved psykisk helsevern

Psykisk helsevernloven kapittel 3 om undersøkelse og behandling av psykiske lidelser hos personer med alvorlig sinnslidelse, som mangler samtykkekompetanse og som motsetter seg helsehjelp

Andre lover hvor vergen har en rolle

- **Abortloven** – vergen har rett til uttale seg. Der Kari er psykisk utviklingshemmet i betydelig grad, kan begjæring settes fram av vergen. Karis samtykke skal innhentes der det kan antas at hun har evne til å forstå betydningen av inngrepet.
- **Steriliseringsloven** –Vergen kan fremsette søknad på vegne av Ola som har en så alvorlig psykisk utviklingshemming at han ikke selv kan ta stilling til sterilisering nå eller senere
- **Adopsjonsloven** – hvis fratatt rettslig handleevne på det personlige området– må ha samtykke fra vergen for å adoptere
- **Ekteskapsloven**– samtykke til å inngå ekteskap, dersom det faller inn under vergens mandat.

**Fylkesmannen
i Buskerud**

Takk for oppmerksomheten!

Bente Alvestad, fagsjef vergemål

Epost: fmbubal@fylkesmannen.no